

KENNARASAMBAND
ÍSLANDS

UMRÆÐUHEFTI
UM MENNTAMÁL

NÁMSGÖGN
OG
NÁMSEFNI

SKÓLAMÁLARÁÐ KENNARASAMBANDS ÍSLANDS
OKTÓBER 2016

EFNISYFIRLIT

Formáli	3
Hver er staðan? Hvítbók, stefna og áherslur	4
Tillögur um aðgerðir	7
Framkvæmd á tillögum um aðgerðir	11
Viðauki, tölulegar upplýsingar	13

Kæru félagar KÍ

Í byrjun þessa árs gaf Skólamálaráð KÍ út umræðuhefti um menntamál. Tilefnið er stefna og ákvarðanir í menntamálum hér á landi. Umræðuheftinu er ætlað að vera framlag til faglegrar umræðu kennara, náms- og starfsráðgjafa og skólastjórnenda um menntun og velferð barna og ungmenna og íslenskt menntakerfi og stuðningur við hana.

Hvernig getur íslenskt menntakerfi veitt börnum og ungu fólki sem besta menntun og velferð fyrir lífið? Í hvaða átt þarf íslenskt menntakerfi að þróast og hvernig? Hvert er hlutverk skólafólks og kennarasamtakanna í þeirri þróun og hvernig? Á hvaða vegferð erum við í menntamálum? Hvaða útlínur má greina? eru þær til framdráttar menntun, velferð og skólastarfi?

Eftir fyrstu útsendingu á heftinu hefur með reglulegu millibili verið vakin athygli á tilteknum efnisþáttum, og verður haldið áfram með þetta fyrirkomulag út þessa önn. Þetta efni er aðgengilegt á [heimasíðu KÍ](#).

Í þessu hefti er sjónum beint að því sem er að finna um námsgögn og námsefni í tillögum verkefnahópa menntamálaráðuneytis um útfærslu á stefnu hvítbókar um læsi, námstíma og starfsmenntun. Í upphafi er dregin upp staðan á innleiðingu menntastefnu í lögum og námskrám skólastiganna og því næst er fjallað um hvítbók, stefnu og áherslur. Í þriðja kafla er að finna tillögur verkefnahópanna um námsgögn og námsefni. Í tengslum við þær setur KÍ fram spurningar til umræðu. Þar á eftir er farið yfir þær ákvarðanir sem ráðuneytið hefur tekið um framkvæmdina á tillögum verkefnahópanna um læsi, námstíma og starfsmenntun, og í viðauka aftast eru ýmsar tölulegar upplýsingar sem varða námsgögn og námsefni.

Félagafólk er hvatt til að ræða efnið og senda frá sér hugleiðingar og pistla. Efni sem berst verður birt í miðlum KÍ.

Trúnaðarmenn og formenn svæða- og félagsdeilda eru beðnir um að vekja athygli á efninu og stuðla að umfjöllun um það.

Með félagskveðju

F.h. Skólamálaráðs Kennarasambands Íslands
Aðalheiður Steingrímsdóttir formaður
adalheidur@ki.is

1. Hver er staðan?

Fyrir nokkru gerði Skólamálaráð KÍ [úttekt](#) á því hvernig gangi að innleiða menntastefnu í lögum og námskrám skólastiganna út frá neðangreindum meginþáttum. Hver er staðan?

- **Réttarstaða nemenda:** Auka þarf áhrif barna og ungmenna á námið, viðfangsefni og skólastarf og efla stuðkerfi skóla og stuðning við nemendur, einkánlega nemendur með sérþarfir og þá sem hafa annað móðurmál en íslensku.
- **Námskrárbreytingar:** Breitt bil er á milli markmiða menntastefnu um kennsluhætti og námsaðstæður nemenda og veruleikans í skólastarfinu. Stuðning menntamálaráðuneytis og sveitarfélaga vantar við skóla og kennara við að útfæra í námi og kennslu og starfsháttum áhersluþætti menntastefnu um skólastarfsbreytingar.
- **Mat og eftirfylgni:** Efla þarf innra mat skóla sem aðferð við skólaþróun og eftirfylgni með niðurstöðum, og stuðning, fræðslu og ráðgjöf vantar frá menntamálaráðuneyti og sveitarfélögum við skóla og kennara til að fylgja eftir niðurstöðum ytra mats í umbóta- og þróunarstarfi.
- **Fjármunir til skólastarfs:** Kreppan í kjölfar hrunsins 2008 hafði víðtæk áhrif á skólastarfið sem engan veginn eru gengin til baka. Sjóðir sem stofnaðir voru í tengslum við lögin um skólastigin, Námsgagnasjóður grunnskóla, Sprotasjóður og Þróunarsjóður námsgagna rísa ekki undir hlutverkum sínum. Mikil þörf er á stórauðnum fjárframlögum stjórnvalda í raunverulegar aðgerðir á sviði náms- og kennslugagna og stuðning við þróun og nýjungar í skólastarfi á öllum skólastigum.

2. Hvítbók, stefna og áherslur

Í upphafi er spurt hvernig íslenskt menntakerfi geti veitt ungu fólki þá menntun sem undirbýr það til að lifa og starfa í nútímasamfélagi. Sú framtíðarsýn er sett fram að ungt fólk á Íslandi hafi sömu möguleika til að lifa og starfa í síbreytilegum heimi og jafnaldrar þess í löndum sem við viljum bera okkur saman við. Til að svo megi verða þurfi að veita nemendum á Íslandi tækifæri til menntunar í menntakerfi sem stenst samanburð við það sem best gerist erlendis.

Menntastefna

Rakin er stefnumótun á undanförunum árum í menntamálum með lögum um skólastigin, menntun og ráðningu kennara og skólastjórnenda, náms- og starfsráðgjafa og framhaldsfræðslu. Síðan þá hafi verið unnið að innleiðingu laga og ýmsar reglugerðir verið gefnar út. Bent er á meginþæði í menntastefnu í lögum og námskrám, grunnþætti menntunar sem oft er talað um sem hæfni 21. aldar, og svigrúm skóla til að leggja rækt við fjölbreytileika hæfileika ungs fólks. Fram kemur að þótt mikið verk hafi verið unnið með setningu laga og námskrárútgáfu hafi samt skort á næga leiðsögn um framkvæmd þeirra og áherslur.

Staða íslensks menntakerfis

Fjallað er um helstu styrkleika og áskoranir íslenska menntakerfisins með samanburði við önnur lönd. Helstu styrkleikar eru jöfn tækifæri til menntunar, nemendum líði almennt vel og skólakerfið er sveigjanlegt og laust við mikla miðstýringu. Helstu áskoranir eru minnkandi læsi við lok grunnskóla og slök námsframvinda í framhaldsskólum.

Árangur íslenskra nemenda í lesskilningi og læsi á stærðfræði og náttúrufræði hafi versnað síðastliðinn áratug og mælist nú undir meðaltali OECD ríkja. Þeir sem eru undir lágmarksfærni í lestri við lok grunnskóla lendi frekar í vandræðum með nám sitt á næsta skólastigi og að fóta sig í samfélaginu seinna meir. Piltar standi verr að vígi en stúlkur í lesskilningi, landsbyggð miðað við höfuðborgarsvæði og nemendur af erlendum uppruna en þeir sem hafa íslensku að móðurmáli.

Ísland skeri sig úr hópi helstu samanburðarlanda í því hversu fáir ljúki námi í framhaldsskólum á tilskildum tíma og miklu brotthvarfi frá námi. Hlutfallslega fáir nemendur innritist í starfsnám og þeir, ásamt nemendum á almennum brautum framhaldsskóla, ljúki síður námi á tilsettum tíma og hverfi frá námi miðað við nemendur á stúdentsprófsbrautum. Raktar eru helstu ástæður þessa og bent meðal annars á ófullnægjandi undirbúning stórs hóps nemenda úr grunnskóla og að þeir fái ekki nám við hæfi

og stuðning í framhaldsskóla. Nemendur velji sér ekki námsbrautir við hæfi og væntingar þeirra til sjálfra sín og námsins hafi hér áhrif sem og mikil atvinnuþátttaka með námi. Afleiðingar komi meðal annars fram í því að margir snúi aftur til náms eftir tvítugt og að 30 til 40% fleiri stundi nám í dagskóla en vera ætti miðað við fólksfjölda í árgöngum á framhaldsskólaaldri.

Þessi greining á íslenska menntakerfinu gefi ótvírætt til kynna að þörf sé á frekari aðgerðum til að styrkja það svo að veita megi nemendum þá menntun sem menntastefna í lögum og námskrám boði.

Alþjóðleg reynsla af umbótum

Í hvítbók er stuðst við alþjóðlegar rannsóknir á umbótum í menntakerfum og reynslu þeirra þjóða sem best standa í alþjóðlegum samanburði. Gerð er grein fyrir átta lykilþáttum árangursríkra og varanlegra umbóta í menntamálum sem byggja á leiðbeiningum UNESCO um framþróun menntakerfa og tilfærð dæmi um útfærslu þeirra í öðrum löndum. Lagt er til að farið verði að reynslu annarra þjóða og sett fá og skýr markmið um umbætur í menntun og ýtt undir jákvæð viðhorf og getu til breytinga. Jafnframt verði haft viðtækt samstarf og stuðlað að því að forysta um umbæturnar verði óskoruð. Síðast en ekki síst verði lögð áhersla á rannsóknir, þekkingarmiðlun og stuðning við skólastarf.

Læsi

Sett er fram það meginmarkmið að hlutfall þeirra sem ná lágmarksviðmiðum í lesskilningi PISA fari úr 79% (2012) í 90% 2018. Mögulegar aðgerðir eru:

- Hlutur móðurmálskennslu í viðmiðunarstundaskrá aðalnámskrár grunnskóla verði aukinn.
- Sett verði viðmið um lágmarksfærni í lestri á tilteknum stigum grunnskólans, þ.m.t. lestrarhraða, lesskilning, orðaforða og ritfærni í samræmi við aðalnámskrá.
- Reglubundnar mælingar á lesskilningi verði samhæfðar með greinandi prófum, allt frá leikskólastigi til loka grunnskóla og niðurstöðurnar nýttar á markvissan hátt. Lögbundin samræmd könnunarpróf verði nýtt í sama skyni, svo og læsispróf í framhaldsskólum.
- Nemendur af erlendum uppruna njóti sérstaks stuðnings með það fyrir augum að þeir nái sömu færni í lesskilningi og aðrir nemendur.
- Hver leikskóli og grunnskóli geti brugðist jafnóðum við vísbendingum um lestrarvanda einstakra nemenda. Kennarar fái hjálfun og stuðning til þess að bregðast við.
- Allir leik- og grunnskólar setji sér læsistefnu í samræmi við aðalnámskrá og skólastefnu sveitarfélaga.
- Ýtt verði undir jákvæð viðhorf til lesturs í þjóðfélaginu og nemendur hvattir til að lesa sér til ánægju utan skóla.
- Foreldrar verði virkjaðir til að vekja áhuga á lestri og styðja við lestarnám barna sinna.

Námstími

Sett er fram það meginmarkmið að hlutfall þeirra sem ljúka námi úr framhaldsskóla á tilskildum tíma fari úr 44% (2011) í 60% 2018. Til að ná þessu er lagt til að áhersla verði lögð á þrjá þætti:

Endurskipulagningu námstíma.

Aðgerðir gegn brotthvarfi.

Betri starfsmenntun.

Endurskipulagning námstíma – mögulegar aðgerðir

- Skipulag stúdentsnámsbrauta miðist við þriggja ára námstíma að jafnaði. Um leið verði unnið að styttingu starfsnáms.
- Skoðuð verði viðmið um hámark námstíma í framhaldsskólum með hliðsjón af skipulagi fullorðinsfræðslu.
- Uppbygging starfsnáms verði endurskoðuð.
- Útgönguleiðum úr framhaldsskóla verði fjölgað í samræmi við markmið aðalnámskrár.

Mögulegar aðgerðir gegn brotthvarfi

- Skráning á ástæðum brotthvarfs verði þróuð frekar og reglubundið í öllum framhaldsskólum.
- Skimun fyrir áhættuþáttum brotthvarfs fari fram í öllum framhaldsskólum og efstu bekkjum grunnskóla.
- Samstarfi verði komið á milli skóla og heilbrigðis- og félagsþjónustu um íhlutun vegna nemenda í brotthvarfshættu.
- Skólar sem sinna nemendum í brotthvarfshættu fái sérstakan stuðning og fjárveitingar.
- Unnið verði með aðilum sem bjóða upp á framhaldsfræðslu til að veita þeim sem hafa horfið frá námi ráðgjöf og úrræði.

Betri starfsmenntun – horft verði sérstaklega til eftirfarandi atriða

- Endurskipulagningar náms á starfsmenntabrautum með einfaldara grunnám að leiðarljósi, þrepaskiptingu, hæfnikröfum og styttingu námstíma.
- Að allt starfsnám feli í sér vinnustaðanáms, en gæðamat, ábyrgð og fjármögnun vinnustaðanáms verði endurskoðuð.
- Að laga- og stofnanaumgjörð starfsnáms eftir framhaldsskóla verði endurskoðuð og afstaða tekin til þess hvort stofna skuli sérstakt fagháskólastig.
- Bættar stýringar og stjórnýslu starfsmenntamála með því að endurmeta hlutverk nefnda og ráða og skilgreina hlutverk aðila á því sviði.
- Að náms- og starfsráðgjöf og starfsfræðsla verði eflað, bæði í efstu bekkjum grunnskóla og á fyrsta ári í framhaldsskóla, og ýtt verði undir að fleiri nemendur velji sér starfsnám.

Almennar aðgerðir til styrktar umbótum

Fjallað er um eftirfarandi aðgerðir og í því sambandi er horft til áherslna hjá þeim þjóðum sem til fyrirmyndar teljast í umbótum á menntakerfi sínu:

- **Menntun og starf kennara.** Bent er á litla nýliðun kennara á öllum skólastigum og á mikla endurnýjunarþörf í kennarastéttinni á næstu árum þegar stór hluti hættir störfum sökum aldurs. Þá gefist tækifæri til að leggja nýjar línur um menntun og störf kennara til samræmis við umbótaáætlunina og símenntun og starfsþróun þeirra.
- **Kennsluhættir og námsefni.** Skoða þurfi kennsluhætti og námsefni og hvernig sé hægt að laga nýja tækni að skólastarfinu.
- **Mat og rannsóknir.** Áhersla er lögð á námsmat, ytra mat og gagnasöfn til að fylgja umbótum eftir.
- **Efling stoðþjónustu með nýrri stofnun.** Menntamálastofnun gegni mikilvægu hlutverki í eflingu stoðþjónustu við menntakerfið á mörgum sviðum.

Aðferðir við að útfæra stefnu og áherslur

Fram kemur að hvítbók sé ætlað að vera grundvöllur frekari umræðna og samráðs við alla þá sem láta sig menntun varða. Á þeim forsendum verði settir á fót verkefnahópar til að gera áætlun um aðgerðir í bráð og lengd og hrinda þeim í framkvæmd.

Skólamálaráð KÍ bendir á að menntamálaráðherra sniðgekk óskir KÍ um formlega aðkomu að vinnunni. Í staðinn var boðið upp á að rýna tillögur hópanna með [umsögnum](#) um þær.

3. Tillögur um aðgerðir

Í þessum kafla er að finna tillögur verkefnahópa menntamálaráðuneytis um aðgerðir í læsi, námstíma og starfsmenntun sem varða sérstaklega námsgögn og námsefni. Tillögurnar skiptast í nokkra hluta. Í lok hvers hluta setur KÍ fram spurningar um námsgögn og námsefni.

Læsi

	Tillaga 1. Taka ákvörðun um árangur í læsi. Sveitarfélög setji skýr viðmið um árangur í læsi og fylgi þeim eftir.
1e.	Tvítyngdir foreldrar og nemendur Sérstök samvinna skóla verði við foreldra barna með annað móðurmál en íslensku, skipulagt verði t.d. stuðningsnet fyrir þá á landsvísu og innan sveitarfélags/hverfis. Tvítyngdir foreldrar verði hvattir til að aðstoða leik- og grunnskólabörn sín á þeirra eigin móðurmáli, auka orðaforða, efla málvitund og færni í tjáningu (virkt tvítyngi). Skólar þjálfu orðaforða, lesskilning, ritun og tjáningu á íslensku og vinni að virku tvítyngi. Sérstök áhersla verði á að nýta þekkingu og reynslu skóla, kennara og sérfræðinga og grasrótarsamtaka sem náð hafa árangri á þessu sviði.
1f.	Sjóðir Hvatt er til að Sprotasjóður, Þróunarsjóður námsgagna og aðrir viðeigandi sjóðir verði með sérstaka læsisáherslu.

Spurningar

1. Hver er staðan á framboði og aðgengi að námsgögnum og námsefni til að þjálfa orðaforða, lesskilning, ritun og tjáningu á íslensku og vinna að virku tvítyngi - tvítyngdra nemenda/nemenda af erlendum uppruna?
2. Hvaða úrbætur þyrfti að gera í námsgagna- og námsefnismálum í þessu skyni, hvernig?
3. Hvers konar sérstakar læsisáherslu ættu Sprotasjóður og Þróunarsjóður námsgagna að vera með?

Læsi	Tillaga 3. Leggja áherslu á læsi á öllum skólastigum. Öllum nemendum verði gefin aukin tækifæri á að ná árangri í læsi.
3a.	Aðferðir sem skila árangri skv. rannsóknnum og mati Áhersla verði lögð á mikilvægi þess að skólar vinni út frá náms- og kennsluáðferðum, sem skila árangri í læsi samkvæmt rannsóknum og mati. Allir kennarar hafi góð tök á aðferðum sem skila árangri við eflingu læsis og ritunar og flétti þær inn í kennslu í öllum námsgreinum. Ráðgjafar hugi sérstaklega að þjálfun sérkennara og kennara almennt á leiðum í læsinnámi sem skila árangri skv. rannsóknum og mati.
3b.	Snemmtæk íhlutun¹ Sérstök áhersla verði á að hefja læsinnám í leikskólum, þar sem markvisst verði unnið með grunnþætti bernskulæsis eftir fjölbreyttum leiðum í gegnum leik og skipulagt starf. Fylgst verði náið með málþroska og læsi í leikskólum og fyrstu bekkjum grunnskóla. Snemmtæk íhlutun og viðbragðsáætlanir miðist við að sem flest börn sem lokið hafa 3. bekk hafi þá grunnfærni í læsi sem nauðsynleg er til áframhaldandi náms. Lögð verði sérstök áhersla á að styrkja hlutverk talmeinafræðinga og annarra sérfræðinga
3c.	Allir kennarar skilgreini sig sem læsiskennara Allir kennarar skilgreini sig sem læsiskennara og vinni m.a. með orðaforða, ritun, lesskilning og tjáningu í ólíkum námsgreinum. Áfram verði kerfisbundið læsinnám í og eftir 4. bekk og til loka 10. bekkjar, og áfram í framhaldsskólum ef þörf krefur, með áherslu á lesskilningsaðferðir, eflingu orðaforða, lesfimi, yndislestur, skapandi skrif, tjáningu og túlkun. Nemendur sem sýna afburðafærni í læsi njóti stuðnings og hvatningar til að dýpka enn frekar læsi og lesskilning. Ráðgjafar aðstoði við að útfæra leiðir til að byggja læsinnámið markvisst inn í ólíkar námsgreinar. Innleiðing í hverjum skóla verði á ábyrgð skólustjóra með stuðningi sveitarfélags. Læsiskennsla verði veigamikill þáttur í ytra mati á skólastarfi frá og með árinu 2017 og niðurstöðum mats verði fylgt markvisst eftir.

Spurningar

1. Hvernig er staðan á framboði og aðgengi að námsgögnum og námsefni til að vinna með grunnþætti bernskulæsis eftir fjölbreyttum leiðum?
2. Hvaða úrbætur þyrfti að gera í námsgagna- og námsefnismálum í þessu skyni, hvernig?
3. Hvernig er staðan á framboði og aðgengi að námsgögnum og námsefni til að vinna með lesskilningsaðferðir, eflingu orðaforða, lesfimi, yndislestur, skapandi skrif, tjáningu og túlkun á þínu fagsviði/námssviði?
4. Hvaða úrbætur þyrfti að gera í námsgagna- og námsefnismálum í þessu skyni, hvernig?

¹ Skilgreining í aðgerðaáætlun um læsi á snemmtækri íhlutun: Hugtakið beinir kastljósi á nauðsyn þjálfunar ungra barna þar sem undirstaða læsinnáms barnsins hefst um leið og máltakan, með áherslu á tjáningu, orðaforða o.fl. Oftast er miðað við börn í leikskóla og í fyrstu þremur bekkjum grunnskóla þegar vísað er í „snemmtæka íhlutun“ þ.e. gripið er inn í með viðeigandi ráðum þegar og ef vart verður við málþroska- og/eða læsiserfiðleika.

Læsi	Tillaga 4. Auka samstarf við foreldra og auka áhuga á læsi. Foreldrar taki virkan þátt í læsinnámi barna sinna.
4a.	<p>Foreldrar lesi fyrir börn sín og hlusti af athygli á þau lesa</p> <p>Mikilvægt er að foreldrar sjái sig sem virka þátttakendur í læsinnámi barna sinna og fylgist með framvindu og árangri í læsi. Foreldrar eigi daglega lestrarstund með börnum sínum til loka grunnskóla.</p> <p>Foreldrar fái stuðning og fræðslu til þess að hlúa að lestrarnámi barna sinna, ekki síst þeirra barna sem þurfa á sérstökum stuðningi að halda.</p> <p>Heimili og skóli taki áfram virkan þátt í að hvetja foreldra til þátttöku í læsinnámi barna sinna.</p>
4b.	<p>Aðgengi að lesefni við hæfi</p> <p>Almenningsbókasöfn, skólasöfn og skólar leggi áherslu á að hafa á boðstólum fjölbreytt lesefni, bækur og rafrænt efni sem höfðar til nemenda og tækifærið nýtt til að efla hlutverk bókasafna í því að stuðla að auknu læsi barna og ungmenna. Opnunartími skólasafna verði lengdur og þjónusta bætt.</p> <p>Undirrituð verði sameiginleg viljayfirlýsing mennta- og menningarmálaráðuneytisins og samtaka réttihafa um eflingu læsis og aukningu framlaga fyrir afnot bóka á bókasöfnum.</p>
4c.	<p>Lesefni og áhugi á lestri</p> <p>Ráðuneyti, sveitarfélög, skólar, fjölmiðlar, útgáfufélög, bókahöfundar og aðrir hugi að margvíslegum leiðum til að koma lesefni á framfæri, t.d. með því að:</p> <ol style="list-style-type: none"> i. hvetja nemendur til að tjá sig um og mæla með lesefni, ii. hvetja útgefendur, rithöfunda og þýðendur barna- og unglingsbóka til að kynna bækur sínar í fjölmiðlum og skólum, iii. skoða leiðir til að nýta samfélagsmiðla til að hvetja nemendur og auka áhuga á læsi, iv. endurskoða útgáfu lesefnis m.t.t. áhuga nemenda, matið byggist m.a. á afstöðu nemenda, núverandi og fyrrverandi, hugmyndum þeirra og ábendingum, v. áhersla verði á útgáfu á rafrænu lesefni, aðgengi að námsefni, gerð innhaldsríkra léttlestrarbóka fyrir eldri nemendur, vi. meta þætti sem vekja áhuga á læsi og nýta þá til að hvetja nemendur í læsiþjálfun sinni.

Spurningar

1. Hvernig er staðan í þínum skóla hvað varðar framboð og aðgengi barna og ungmenna að fjölbreyttu lesefni?
2. Hvernig er bókasafnið í þínum skóla í stakk búið til að vinna að auknu læsi barna og ungmenna?
3. Hvaða úrbætur þyrfti að gera í útgáfu lesefnis, framboði og aðgengi barna og ungmenna að fjölbreyttu lesefni - hvernig?

Námstími	Markmið 2. Auka skuldbindingu þeirra sem koma að skólastarfi en þó fyrst og fremst nemenda.
2b.	Kennsluhættir og námsmat Grunn- og framhaldsskólar leggi áherslu á fjölbreytta kennsluhætti sem yti undir sjálfstæð vinnubrögð nemenda og skapandi og gagnrýna hugsun. Námsmat sé einnig fjölbreytt og reyni á ólíka hæfnipætti nemenda. Þessu verði náð með markvissri starfsþróun kennara og í gegnum starfsþróunaráætlanir skóla og komi fram í skólasamningum.
2e.	Rafræn námsgögn Yfirvöld styðji dyggilega við útgáfu rafræns námsefnis án afritunarvarna og það gert öllum aðgengilegt.

Spurningar

1. Hvernig er staðan á framboði og aðgengi að námsgögnum og námsefni á þínu fagsviði/námssviði til að vinna með fjölbreytta kennsluhætti og námsmat?
2. Hvaða úrbætur þyrfti að gera í námsgagna- og námsefnismálum í þessu skyni, hvernig?
3. Hver væru mikilvægustu atriðin sem stefna um útgáfu rafræns námsefnis fyrir leikskóla, grunnskóla og framhaldsskóla þyrfti að fela í sér, framboð og aðgengi að því?

Starfsmenntun	Markmið 2. Efla vinnustaðanám og skapa aðstöðu fyrir alla nemendur til að ljúka sínu námi.
2b.	Nýta á ferilbækur sem hluta af símati og fylgja þeim markvisst eftir af skólum og nefndum. Með símati er átt við mat á hæfni nemandans út frá skilgreindum þáttum í ferilbók í gegnum allt námið hvort sem það er í skóla eða á vinnustað. Við námslok er mikilvægt að skóli eða framkvæmdaraðili sveinsprófs rýni ferilbók til staðfestingar um að nemandinn hafi tileinkað sér þá hæfni sem ferilbókin segir til um.

Spurningar

1. Hvernig er staðan á framboði og aðgengi að námsgögnum og námsefni á þínu fagsviði/námssviði til að vinna með fjölbreytta kennsluhætti og námsmat?
2. Hvaða úrbætur þyrfti að gera í námsgagna- og námsefnismálum í þessu skyni - hvernig?

4. Framkvæmd á tillögum um aðgerðir

Hér er gerð grein fyrir hvað menntamálaráðuneytið hefur ákveðið að gera með tillögur verkefnahópa um aðgerðir í læsi, námstíma og starfsmenntun.

Læsi

Sett var fimm ára aðgerðaáætlun² sem felur í sér sáttmála milli ráðherra og sveitarfélaga þar sem kveðið er á um framlag ríkis í formi leiðsagnar og stuðnings, og skýra markmiðssetningu sveitarfélaga um árangur í læsi og ákvörðun um eftirfylgd. Menntamálastofnun fer með veigamikil hlutverk í framkvæmd aðgerða með ráðgjafateymi sem veitir skólum og sveitarfélögum um allt land stuðning og leiðsögn, m.a. með námskeiðum, stuðningi við notkun skimunarprófa, meðferð gagna sem tengjast þeim, og með mati og söfnun upplýsinga. Einnig var samið sérstaklega við Landssamtökin Heimili og skóla um aðkomu þeirra að því að virkja foreldra. Markmiðið með aðgerðunum er að á fimm ára tímabili breytist átakið í getu og framkvæmd til framtíðar í markvissri þjálfun og árangri í læsi í hverju sveitarfélagi.

Í fjárhagsáætlun³ ráðuneytis fyrir læsisverkefnið er kostnaður við það á árunum 2015 til 2019 ráðgerður rúmlega einn milljarður króna, um 70% kostnaðar tengist læsisráðgjöfum og gerð prófa og viðmiða. KÍ bendir á að í fjárlögum þessa árs er gert ráð fyrir að 150 milljónir króna fari í að efla læsi og að framkvæmd verkefnisins verði að hluta í höndum Menntamálastofnunar, meðal annars ráðgjafateymis í læsi.

Námstími

Sett var þriggja ára aðgerðaáætlun um að minnka brotthvarf nemenda úr námi samkvæmt markmiðum verkefnahóps um námstíma sem felur í sér eftirfarandi.⁴

1. Skimunarpróf fyrir alla nýnema í öllum framhaldsskólum og námskeið fyrir alla skóla sem ekki hafa tekið þátt í skimun nemenda á skipulegan hátt. Áætlaður kostnaður við námskeið, aðgang og úrvinnslu á prófi sem lagt er fyrir alla framhaldsskóla þrisvar er kr. 12 milljónir.
2. Hver framhaldsskóli útbúi aðgerðaáætlun til að minnka brotthvarf í samræmi við þá áhættuþætti sem einkenna nemendur viðkomandi skóla.
3. Hver skóli getur sótt um fjármagn til ráðuneytisins til að styðja við aðgerðir gegn brotthvarfi. Áætlaður heildarkostnaður er 200 milljónir króna á ári.
4. Menntamálastofnun mun næstu þrjú árin kalla sérstaklega eftir upplýsingum frá öllum framhaldsskólum um málefni er varða brotthvarf, tölulegum upplýsingum er varða aðgerðaáætlanir hvers skóla og lýsingum á vel heppnuðum aðgerðum.
5. Vel heppnaðar (Best Practice) aðgerðir verða flokkaðar og birtar á vefsíðu Menntamálastofnunar.
6. Skoðað verður hvort og hvernig hægt verður að útfæra skimun 9. bekkjarnemenda í grunnskólum landsins.

Í aðgerðaáætluninni segir að unnið verði með önnur markmið verkefnahóps um námstíma innan annarra verkefna ráðuneytisins.

² Heimasíða menntamálaráðuneytis: „Læsi: Aðgerðaáætlun mennta- og menningarmálaráðuneytis til fimm ára“ <https://www.menntamalaraduneyti.is/menntamal/hvitbok/>

³ Heimasíða menntamálaráðuneytis: „Fjárhagsáætlun og tímalína“ <https://www.menntamalaraduneyti.is/menntamal/hvitbok/>

⁴ Heimasíða menntamálaráðuneytis: a) „Námstími: Aðgerðaáætlun mennta- og menningarmálaráðuneytis til þriggja ára“ <https://www.menntamalaraduneyti.is/menntamal/hvitbok/> b) „Tillögur: Úrvinnsla námstími“ <https://www.menntamalaraduneyti.is/media/hvitbokargogn/n1.-Namstimi.pdf>

Starfsmenntun

Sett var aðgerðaáætlun⁵ til fjögurra ára á grundvelli tillagna verkefnahóps um starfsmenntun sem felur í sér eftirfarandi.

1. Endurskoðun námskráa, verkferla, verkfæra og framkvæmdar. Gert er ráð fyrir að komið verði á fót kjarnaskólum og kjarnaskólanefndum sem vinni að endurskoðun.
2. Endurskoðun starfsgreinaráða, hlutverk, verklag og virkni kortlögð. Gerð er ráð fyrir að ráðinn verði úttektaraðili sem taki saman hlutverk, verklag og virkni starfsgreinaráða og skoði hvort og hvernig vinna starfsgreinaráða og starfsgreinanefndar breytist í tengslum við vinnu kjarnaskólanefnda. Á seinni stigum er gert ráð fyrir að skipuð verði nefnd sem geri tillögur byggðar á niðurstöðu úttektaraðila og í kjölfarið verði farið í innleiðingu breytinga og vinnu við lagabreytingar ef þörf krefur.
3. Skoðun á fýsileika fagháskólastigs⁶. Gert er ráð fyrir að skipuð verði nefnd í þessum tilgangi og í framhaldinu taki ráðuneytið ákvörðun um næstu skref.
4. Upplýsingagjöf. Gert er ráð fyrir að Menntamálastofnun sinni þessu með gerð gagngrunns um námsbrautarlýsingar, námstækifæri, námslok, og upplýsingum um íslenskt nám á framhaldsskólastigi.
5. Náms- og starfsráðgjöf o.fl. Fram kemur að ráðuneytið vinni að nokkrum þáttum aðgerðaáætlunarinnar á öðrum vettvangi, s.s. eflingu- náms- og starfsráðgjafar og að ljúka við íslenska hæfnirammann. Gert er ráð fyrir að þessir þættir falli utan verkefnis um eflingu starfsnáms.

⁵ Heimasíða menntamálaráðuneytis: a) „Starfsmenntun: Aðgerðaáætlun mennta- og menningarmálaráðuneytis til fjögurra ára“ <https://www.menntamalaraduneyti.is/menntamal/hvitbok/>
b) „Úrvinnsla og tillögur um starfsmenntun“ <https://www.menntamalaraduneyti.is/media/hvitbokargogn/s1.-Urvinnsla-og-tillogur-um-starfsmenntun.pdf>

⁶ Nýlega voru niðurstöður og tillögur verkefnishóps um fagháskólanám kynntar og undirrituð viljayfirlýsing um stofnun próunarsjóðs fyrir þróunarverkefni um fagháskóla
<https://www.menntamalaraduneyti.is/frettir/forsidugreinar/faghaskolanam>
<https://www.menntamalaraduneyti.is/media/frettatengt2016/Nidurstada-verkefnishops-um-faghaskolanam.pdf>

5. Viðauki. Tölulegar upplýsingar

Hér er að finna ýmsar tölulegar upplýsingar um bækur, námsgögn og námsefni.

1. Læsi, bækur og skólabókasöfn⁷

- Brynhildur Þórarinsdóttir, dósent við kennaradeild HA, hefur skoðað aðgerðir til að efla læsi út frá aðgengi barna og unglunga að bókum og lesefni og aðstöðu skóla og skólabókasafna til að veita þetta.
- Brynhildur segir að í aðgerðum til að efla læsi megi ekki gleymast að börn þurfi bækur til að vera læs og gott aðgengi að úrvali af góðum og fjölbreyttum bókum og lesefni til að langa til að lesa og öðlast áhuga á lestri.
- Ekki sé hægt að slíta í sundur gagnið og gamanið í lestri því læsi snúist um miklu meira en tækni og hraða í lestri, próf og mælingar, heldur færni í tungumálinu, lestri og ritun. Börn þurfi að hafa gaman af því að lesa til að fást til að lesa og leggja þurfi áherslu á lestur sem áhugamál í aðgerðum til að efla læsi, til að fá þau til að lesa meira og oftast sér til ánægju.
- Brynhildur bendir á að kostnaður við Þjóðarsáttmálann í heild sé áætlaður rúmlega einn milljarður króna á þessu ári og út árið 2019, sem feli í sér læsisráðgjafa Menntamálastofnunar, heimasíðu fyrir læsisátakið, gerð prófa og mælitækja og því um líkt. Í áætlun komi ekki fram fram hvort ráðgert sé að leggja meira fé til Sprotasjóðs og Þróunarsjóðs námsgagna til að styrkja lestrarhvetjandi verkefni, en hvorugur þessara sjóða rísi undir hlutverkum sínum, eða til að byggja upp lestraráhuga með því að bæta aðgengi barna og unglunga að góðum og fjölbreyttum bókum og lesefni.
- Brynhildur segir að mikið vanti upp á að barnabækur eigi greiðan aðgang inn í grunnskóla á Íslandi en rannsókn hennar árið 2011 sýndi að skólasöfnin urðu fyrir harkalegum niðurskurði við efnahagshrunið og hefur hún aftur kannað stöðuna hjá sömu söfnum og sýni fyrstu niðurstöður að þau eru enn fjársvelt. Í meðalskóla með um 400-500 nemendur var algengt að safnið hefði um 700-750 þúsund kr. til bókakaupa árið 2007 en um 350 þúsund kr. árið 2011. Á sama tíma hækkuðu barnabækur um 28% svo að raunverulegur samdráttur í bókakaupafé var miklu meiri en fjárframlög segja til um. Varlega áætlað gat dæmigert safn keypt 125-130 færri bækur á ári. Yndislesturinn mætti afgangi og erfiðara varð fyrir börn að finna lesefni við hæfi. Langir biðlistar mynduðust eftir vinsælum bókum sem ekki var hægt að kaupa mörg eintök af. Fræðsluefni eða fagefni fyrir kennara var ekki keypt. Unglingabókakaup drógust mest saman og tímaritaáskriftum að mestu hætt sem kom helst niður á unglungunum. Víða var opnunartími skólabókasafna stytur og þjónusta minnkuð og nemendur höfðu færri tækifæri til að sækja safnið.
- Eftir 2011 hafi barnabækur hækkað enn meira í verði og muni þar mest um hækkun virðisaukaskattsins. Námsgagnasjóður grunnskóla geti ekki gripið inn í með því að styrkja skóla um kaup á til dæmis bekkjarsettum af barnabókum sem ekki eru gefnar út af Námsgagnastofnun (nú Menntamálastofnun) því sjóðurinn sé aðeins þriðjungur af því sem hann var fyrir hrun að verðgildi. Slæm staða skólabókasafna og Námsgagnasjóðs komi niður á sölu barna og unglungabóka og á bókaútgáfunni í landinu.

⁷ Brynhildur Þórarinsdóttir. „Sísí fríkar út. Nokkrir dropar í bakkafulla læsislækinn“. Tímarit Máls og menningar, 4. hefti, október 2015, bls. 18-31; Brynhildur Þórarinsdóttir. „Er hjartað hætt að slá? Skólabókasöfn á krepputímum“. [Greinin hefst á bls. 133](#): „Krakkar bestir í að toga aðra krakka að lestri“. Viðtal í [Skólavörðunni](#), 7. tbl. 2015, bls. 22-23.

2. Fjárframlög til Próunarsjóðs námsgagna, Sprotasjóðs og Námsgagnasjóðs grunnskóla

Hér er gerð grein fyrir hlutverki Námsgagnasjóðs, Próunarsjóðs námsgagna og Sprotasjóðs, fjárveitingum til sjóðanna og starfsemi þeirra. Byggt er á ýmsum opinberum gögnum um fjármál og rekstur sjóðanna.

Námsgagnasjóður⁸ hefur það hlutverk að leggja grunnskólum til viðbótarfé til námsgagnakaupa samkvæmt lögum um námsgögn nr. 71/2007 og reglugerð um sjóðinn nr. 1111/2007. Með tilkomu sjóðsins er grunnskólum tryggt aukið svigrúm til námsgagnakaupa til viðbótar við úrval Námsgagnastofnunar. Greiðsla frá Námsgagnasjóði fyrir hvern grunnskóla er innt af hendi til rekstraraðila þeirra hvert ár og tekur greiðsla fyrir hvern skóla mið af fjölda skráðra nemenda í hverjum grunnskóla skólaárið á undan, heimilt er að ívilna fámennum skólum. Grunnskólar láta sjóðsstjórn í té árlega skilagrein um ráðstöfun úthlutunar. Fram til 2012 var framlag í Námsgagnasjóð ákveðið í fjárlögum ár hvert. Samkomulag um tímabundna breytingu á verkaskiptingu ríkis og sveitarfélaga var gert í október 2011. Eitt af þeim verkefnum samkvæmt samkomulaginu sem færðist frá ríki til sveitarfélaga var fjármögnun og rekstur Námsgagnasjóðs. Umsýsla sjóðsins sem hafði frá upphafi verið hjá menntamálaráðuneyti fluttist til Sambands íslenskra sveitarfélaga. Í töflunni eru framlög til sjóðsins frá árinu 2007 til 2014.

Ár	Framlag í milljónir króna
2007	100
2008	100
2009	50
2010	60
2011	40
2012	40
2013	40
2014	54

Próunarsjóður námsgagna⁹ starfar samkvæmt lögum um námsgögn nr. 71/2007 og reglugerð um sjóðinn nr. 1268/2007. Hlutverk sjóðsins er að stuðla að nýsköpun, þróun, gerð og útgáfu námsgagna fyrir leik-, grunn- og framhaldsskóla til að tryggja framboð og fjölbreytileika námsgagna í samræmi við þarfir nemenda og skóla.

Ár	Fjöldi umsókna	Heildarupphæð sem sótt var um	Úthlutunarupphæð	Fjöldi verkefna
2008	131	159 milljónir króna	56,3 milljónir króna	66
2009	134	200 milljónir króna	61,44 milljónir króna	56
2010	175	254 milljónir króna	66,38 milljónir króna	79
2011	150	125 milljónir króna	40,26 milljónir króna	64
2012	140	123 milljónir króna	44,45 milljónir króna	47
2013	144	190 milljónir króna	43,84 milljónir króna	35
2014	162	216 milljónir króna	48,08 milljónir króna	38
2015	124	164 milljónir króna	48,34 milljónir króna	35

⁸ Ársskýrsla Námsgagnasjóðs skólaárið 2013-2014. Samband íslenskra sveitarfélaga 2014

<http://www.samband.is/media/namsgagnasjodur/Namsgagnasjodur-2013-2014.pdf> Upplýsingar um fjárframlög til Námsgagnasjóðs fyrir árið 2015 voru ekki tiltækar við gerð þessarar greinargerðar.

⁹ Sjá um sjóðinn á vef menntamálaráðuneytis <http://www.menntamalaraduneyti.is/afgreidsla/sjodir-og-eydublod/menntamal/nr/4365> og á vef Rannís <http://www.rannis.is/sjodir/rannsoknir/throunarsjodur-namsgagna/>

Sprotasjóður¹⁰ er sameiginlegur sjóður fyrir leik-, grunn- og framhaldsskóla og styður við þróun og nýjungar í skólastarfi í samræmi við stefnu stjórnvalda og aðalnámskrár, samkvæmt 15. gr. laga nr. 90/2008 um leikskóla, 34. gr. laga nr. 91/2008 um grunnskóla og 53. gr. laga nr. 92/2008 um framhaldsskóla. Kveðið er á um hlutverk sjóðsins í reglugerð nr. 242/2009.

Ár	Fjöldi umsókna	Heildarupphæð sem sótt var um	Úthlutunarupphæð	Fjöldi verkefna
2009	143	250 milljónir króna	44 milljónir króna	44
2010	128	252 milljónir króna	44,78 milljónir króna	47
2011	127	305 milljónir króna	44 milljónir króna	34
2012	189	400 milljónir króna	43 milljónir króna	46
2013	115	227 milljónir króna	45 milljónir króna	40
2014	124	259 milljónir króna	50 milljónir króna	37
2015	172	360 milljónir króna	49 milljónir króna	45

Í töflunum kemur fram að fyrsta úthlutun úr Námsgagnasjóði var árið 2007, úr Þróunarsjóði námsgagna ári síðar og úr Sprotasjóði árið 2009. Eins og áður sagði er greiðsla frá Námsgagnasjóði fyrir hvern grunnskóla innt af hendi til rekstraraðila þeirra hvert ár og tekur greiðsla fyrir hvern skóla mið af fjölda skráðra nemenda í hverjum grunnskóla skólaárið á undan. Grunnskólar nota úthlutanir úr Námsgagnasjóði að stærstum hluta til að kaupa kennslubækur og áskriftir að ýmsum vefsíðum. Fjárframlög til Námsgagnasjóðs voru skorin niður um helming árið 2009 í kjölfar efnahagshrunsins og aftur um 33% árið 2011. Árið 2013 voru 168 grunnskólar starfræktir í landinu, þar af voru 158 grunnskólar á vegum sveitarfélaga, um 35% grunnskóla voru með frá 151–450 nemendur árið 2013, og 32% grunnskóla höfðu 100 nemendur eða færri.¹¹

Frá stofnun Þróunarsjóðs námsgagna og Sprotasjóðs hefur árleg heildarupphæð umsókna verið margfalt hærri en úthlutunarfé sjóðanna. Ljóst er af umsókna fjölda að svörun stjórnvalda hefur engan veginn verið í samræmi við aðsókn í sjóðina.

Framlög til Námsgagnasjóðs, Sprotasjóðs og Þróunarsjóðs námsgagna eru tekin saman í töflu og mynd hér á eftir og skoðuð á verðlagi ársins 2014. Fram kemur að framlag til Námsgagnasjóðs árið 2014 hefði þurft að vera 154 milljónir króna miðað við verðlagsbreytingar til að samsvara verðmæti framlagsins til sjóðsins árið 2007. Framlagið til Sprotasjóðs árið 2014 hefði þurft að vera 54 milljónir króna miðað við verðlagsbreytingar til að samsvara verðmæti framlagsins til sjóðsins árið 2009, og framlagið til Þróunarsjóðs námsgagna árið 2014 hefði þurft að vera 77 milljónir króna miðað við verðlagsbreytingar til að samsvara verðmæti framlagsins til sjóðsins árið 2008. Á myndinni sést hvernig framlög til sjóðanna á verðlagi ársins 2014 hafa þróast. Áberandi er niðurskurður á fjárframlögum til Námsgagnasjóðs árið 2009 og til Námsgagnasjóðs og Þróunarsjóðs námsgagna árið 2011.

Framangreindar upplýsingar um sjóðina sýna að mikil þörf er á stóru auknum fjárframlögum stjórnvalda (ríkis og sveitarfélaga) í raunverulegar aðgerðir á sviði náms- og kennslugagna og aðgerðir til að styðja við þróun og nýjungar í skólastarfi á öllum skólastigum.

¹⁰ Sjá um sjóðinn á sprotasjodur.is

¹¹ Skólaskýrsla Sambands íslenskra sveitarfélaga 2014

http://www.samband.is/media/skolaskyrsla/Skolaskyrsla2014_Til-birtingar.pdf

Ár	Námsgagnasjóður		Sprotasjóður		Þróunarsj. námsgagna	
	Framlag í m.kr.	Framlag á verðlagi 2014 (VNV)	Framlag í m.kr.	Framlag á verðlagi 2014 (VNV)	Framlag í m.kr.	Framlag á verðlagi 2014 (VNV)
2007	100,0	153,9				
2008	100,0	136,9			56,3	77,0
2009	50,0	61,1	44,0	53,8	61,4	75,1
2010	60,0	69,6	44,8	51,9	66,4	77,0
2011	40,0	44,6	44,0	49,1	40,3	44,9
2012	40,0	42,4	43,0	45,6	44,5	47,1
2013	40,0	40,8	45,0	45,9	43,8	44,7
2014	54,0	54,0	50,0	50,0	48,1	48,1

